

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Цей переклад підготовлений Радою Європи в межах Плану дій Ради Європи для України на 2018-2021 роки та фінансований за рахунок коштів на рівні Плану дій, наданих Естонією, Ірландією, Латвією, Литвою, Ліхтенштейном, Люксембургом, Нідерландами, Норвегією, Польщею, Румунією, Туреччиною, Угорщиною, Фінляндією, Чеською Республікою, Швейцарією, Швецією та Канадою.

This translation is produced by the Council of Europe within the framework of the Council of Europe Action Plan for Ukraine 2018-2021 and funded with Action Plan-level funds provided by the Czech Republic, Estonia, Finland, Hungary, Ireland, Latvia, Liechtenstein, Lithuania, Luxembourg, the Netherlands, Norway, Poland, Romania, Sweden, Switzerland, Turkey and Canada.

КОЛИШНЯ ДРУГА СЕКЦІЯ

СПРАВА MOLDOVAN І ІНШІ ПРОТИ РУМУНІЇ

(стосовно заявників: Iulius Moldovan, Melenuta Moldovan, Maria Moldovan, Otilia Rostas, Petru (Gruia) Lăcătuș, Maria Floarea Zoltan і Petru (Dîgăla) Lăcătuș)

(Заяви № 41138/98 і 64320/01)

РІШЕННЯ № 2

СТРАСБУРГ

12 липня 2005 року

ОСТАТОЧНЕ

30/11/2005

Це рішення стало остаточним на підставі статті 44 § 2 Конвенції. До нього можуть бути внесені редакційні зміни.

СПРАВА MOLDOVAN І ІНШІ ПРОТИ РУМУНІЇ

(стосовно Iulius Moldovan і шістьох інших)

1

У справі Moldovan і Інші проти Румунії (стосовно заявників: Iulius Moldovan, Melenuta Moldovan, Maria Moldovan, Otilia Rostas, Petru (Gruia) Lacatus, Maria Floarea Zoltan і Petru (Diga) Lacatus),

Європейський суд з прав людини (друга секція) на засіданні Палати у складі:

Ж.-П. Коста (J.-P. COSTA), *Голова*,

Л. Лукаїдес (L. LOUCAIDES),

К. Бірсан (C. BIRSAN),

К. Юнгвірт (K. JUNGWIERT),

В. Буткевич (V. BUTKEVYCH),

В. Томасен (W. THOMASSEN),

А. Мулароні (A. MULARONI), *судді*,

і С. Доле (S. DOLLÉ), *секретар секції*,

Розглянувши справу на закритих засіданнях 3 червня 2003 року і 16 червня 2005 року,

Проголошує наступне рішення, ухвалене у останній вказаний день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа була відкрита за двома заявами (№№ 41138/98 і 64320/01), поданими проти Румунії, відповідно до Європейської комісії з прав людини («Комісія») на підставі колишньої статті 25 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод («Конвенція») 14 квітня 1997 року і до Європейського суду з прав людини 9 травня 2000 року. Заявники – двадцять п'ять громадян Румунії ромського походження. Щодо вісімнадцяти заявників було постановлене окреме рішення (№ 1), яким було закріплене дружнє врегулювання. Семеро заявників, які є суб'єктами даного рішення щодо суті (№ 2), наступні: перший заявник, Юліус Молдован (Iulius Moldovan), народився у 1959 році; друга заявниця, Меленуца Молдован (Melenuța Moldovan), народилася у 1963 році; третя заявниця, Марія Молдован (Maria Moldovan), народилася у 1940 році; дати народження четвертої заявниці, Отілії Росташ (Otilia Rostas), і п'ятого заявника Петру (Груя) Лекетуш (Petru (Gruia) Lacatus) (мешкають за адресою Хедерені, № 114), не відомі; шоста заявниця, Марія Флоареа Золтан (Maria Floarea Zoltan), народилася у 1964 році; і сьомий заявник, Петру Дігела Лекетуш (Petru (Diga) Lacatus), (мешкає за адресою Хедерені, № 148), народився у 1962 році.

2. Заявники у обох заявах, за винятком першого заявника, пана Юліуса Молдована, були представлені у Суді Європейським центром прав ромів («ERRC»), громадською організацією із Будапешта, декого з них спочатку представляв перший заявник. Уряд Румунії («Уряд»)

був представлений уповноваженою особою, пані Р. Різою (R. Rizoiu), з Міністерства закордонних справ.

3. Заявники скаржились, зокрема, що знищення їхньої власності під час заворушення, яке трапилося 20 вересня 1993 року, і спричинені ним наслідки виявили порушення державою-відповідачем статей 3, 6, 8 і 14 Конвенції.

4. Заява № 41138/98 була передана Суду 1 листопада 1998 року, коли набув чинності Протокол № 11 до Конвенції (стаття 5 § 2 Протоколу № 11).

5. Заяви були розподілені до другої секції Суду (правило 52 § 1 Регламенту Суду). Всередині цієї секції Палата, яка мала розглядати справу (стаття 27 § 1 Конвенції), була утворена відповідно до правила 26 § 1.

6. 13 березня 2001 року Палата вирішила об'єднати провадження за заявами (правило 42 § 1).

7. 1 листопада 2001 року Суд змінив склад секції (правило 25 § 1). Ця справа була розподілена до другої секції у новому складі (правило 52 § 1).

8. Рішенням від 3 червня 2003 року Суд проголосив заяву частково прийнятною.

9. Палата, запитавши думку сторін, вирішила, що слухання щодо суті не потрібне (правило 59 § 3 *in fine*), оскільки сторони письмово відповіли на кожне зауваження.

10. 4 і 19 березня 2004 року, після обміну листуванням, секретар запропонував сторонам спробувати досягнути дружнього врегулювання у розумінні статті 38 § 1 (b) Конвенції. 19 квітня 2004 року і 18 травня 2004 року вісімнадцять перших заявників і Уряд, відповідно, подали офіційні заяви, у яких погоджувались на дружнє врегулювання у справі.

11. 19 квітня 2004 року дані заявники повідомили Суду, що вони не бажають укладати дружнє врегулювання.

12. 1 листопада 2004 року Суд змінив склад секції (правило 25 § 1), але ця справа залишилась за колишньою другою секцією.

13. 16 червня 2005 року Суд ухвалив перше рішення про вилучення заяви з переліку справ стосовно дружнього врегулювання між вісімнадцятьма заявниками і Урядом. Цим рішенням було відокремлено заяву стосовно даних заявників і відкладено розгляд поданих ними скарг.

14. Дане рішення (№ 2) розглядає ці скарги щодо суті.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

15. Заявники – громадяни Румунії ромського походження. Раніше вони мешкали у селі Хедерені жудеця Муреш і працюювали у сільському господарстві. Після наведених нижче подій, деякі заявники повернулися жити до Хедерені, а інші, котрі є безпритульними, живуть у різних частинах країни. Пан Юліуш Молдован живе у Сполученому Королівстві.

16. Факти справи, повідомлені заявниками, можуть бути підсумовані наступним чином:

A. Інцидент 20 вересня 1993 року

17. Ввечері 20 вересня 1993 року у барі у центрі села Хедерені (жудець Муреш) вибухнула бійка. Рапа Луп'ян Лекетуш (Rapa Lupian Lăcătuș) і Аурель Пардалян Лекетуш (Aurel Pardalian Lăcătuș), двоє братів-ромів, разом з іншим ромом, Мірче Золтаном (Mircea Zoltan), розпочали суперечку з неромом, Кечаном Глігором (Chețan Gligor). Словесна суперечка переросла у фізичну і завершилась загибеллю Кечана Кречюна (Chețan Crăciun), який прийшов на допомогу своєму батькові. Троє ромів втекли з місця події і спробували сховатись у сусідньому будинку.

18. Невдовзі новина про інцидент поширилась, і велика кількість селян дізналась про загибель Кечана Кречюна. Розлютившись, вони зібрались разом, щоб знайти ромів. Розлючений натовп прийшов до будинку, де переховувались троє ромів, і вимагав, аби вони вийшли. У натовпі були працівники поліції із Хедерені, включно з керівником поліції Іоаном Могою, і сержантом Александрю Шушке, які почули про інцидент. Коли брати відмовилися виходити, натовп підпалив дім. Коли полум'я обхопило будинок, брати спробували втекти, але натовп спіймав їх, побив їх підпорками для винограду і битами. Брати померли того ж вечора. Мірче Золтан залишився у будинку і загинув у вогні. Схоже, що присутні працівники поліції не зробили нічого, аби зупинити ці напади. Заявники стверджували, що, навпаки, поліція також закликала до руйнування і дозволяла його щодо усієї власності ромів у Хедерені.

19. Пізніше того ж вечора селяни вирішили поширити свій гнів на усіх ромів, які мешкали у їхньому селі, і почали палити будинки ромів і їхню власність у Хедерені, включно зі стайнями, машинами і рухомим майном. Заворушення тривали до наступного дня. В результаті було зруйновано тринадцять будинків, які належали заявникам.

Окремі заявники висловили наступні твердження:

1. Юліус Молдован

20. Заявник стверджував, що саме на належній йому ділянці 20 вересня 1993 року було вбито трьох ромів. Його будинок та інше майно було підпалено і знищено.

2. Меленуца Молдован

21. Заявниця стверджувала, що її будинок і численні інші речі, що належали їй, було знищено вогнем.

3. Марія Молдован

22. Заявниця стверджувала, що ввечері 20 вересня 1993 року біля її дверей з'явився розлючений натовп, увірвався до будинку і знищив усе її майно. Тоді натовп підпалив її дім, і вона дивилась, як вогонь знищував його. Наступного дня, коли вона повернулась додому разом з чоловіком і дочкою, її перестрів розлючений натовп селян, який не дозволив їй зайти до будинку. Поліцейські Іоан Мога, Александру Шушке і Флорін Ніку Дрегічі схопили її, бризнули їй в обличчя із перцевого балончика і почали її тяжко бити. Костіке Молдован бачив ці події. Полковник Дрегічі також стріляв у Костіке Молдована і його родину, коли вони намагались повернутись додому, щоб забрати свиней. Заявниця повідомила, що її дім був пошкоджений, і що вона втратила цінні речі та інше майно.

4. Отілія Росташ

23. Заявниця стверджувала, що ввечері 20 вересня 1993 року вона дізналась від одинадцятирічної дочки про те, що відбулось у Хедерені. Дочка сказала їй, що почула від сусіда, що неромські мешканці села хотіли вбити усіх ромів, причетних до загабелі Кечана Кречюна.

24. Побоюючись про безпеку своїх дітей, заявниця відвела їх до будинку своєї матері. Пізніше того ж вечора, коли вона повернулась, то побачила кількох осіб, як зібралися перед її двором, кидали каміння і шматки дерева, і зрештою підпалили будинок. Коли вона побігла назад до будинку своєї матері, то побачила трьох чоловіків, озброєних битами, котрі закликали натовп підпалити його. Через кілька хвилин будинок її матері запалав.

25. Наступного дня заявниця спробувала повернутись на залишки свого будинку, аби оцінити шкоду. Коли вона наблизилась до свого обійстя, то розлючений натовп неромських селян і працівників поліції почав погрожувати їй словесно і фізично. Один селянин погрожував їй заступом, а інші зі злістю шпурляли у неї каміння. Селяни, включно з присутніми поліцейськими, перешкодили їй зайти до рештків її

будинку. Побоюючись за власну безпеку, заявниця і її діти залишили Хедерені.

26. Пізніше того ж дня вона знову спробувала повернутись до свого дому, як й інші роми-селяни. Цього разу вона побачила, що дорога до її будинку повністю перекрита ще більшим натовпом селян, усі були озброєні битами. У натовпі були і поліцейські. У розлюченому натовпі селян заявниця впізнала офіцера Ніку Дрегичі, який тримав кийка. Поліцейська машина навіть переслідувала заявників та інших ромів, які намагались повернутись додому, поліцейські стріляли у них і кричали їм, аби вони забиралися геть із села. Заявниця стверджувала, що її дім був знищений, і вона втратила цінні речі.

5. Петру (Груя) Лекетуш

27. Петру (Груя) Лекетуш стверджував, що його дім був знищений, як і три машини, котрі стояли у його дворі.

6. Флореа Марія Золтан

28. Заявниця стверджувала, що вночі 20 вересня 1993 року її чоловік, Мірче Золтан, і двоє її братів, Рапа Лупян Лекетуш і Аурель Пардалян Лекетуш, були брутально вбиті під час погрому у Хедерені. Вона стверджувала, що один з тринадцяти ромських будинків, спалених тієї ночі, належав її покійній матері, Кетеліні Лекетуш.

7. Петру (Дігела) Лекетуш

29. Заявник стверджував, що його будинок був знищений, і він втратив цінні речі. На момент інциденту його дружина була вагітна, і через те, що її побили, і вона була дуже перелякана, немовля народилось із вадою мозку.

В. Розслідування інциденту

30. Невдовзі після інциденту ромські мешканці Хедерені подали до прокуратури кримінальну скаргу. Скаржники ідентифікували низку осіб, відповідальних за те, що трапилось 20 вересня 1993 року. Поміж опізнаними були кілька працівників поліції: керівник поліції Іоан Мога, його помічник, сержант Александру Шушке, полковник Флорентін Ніку Драгічі, певний Панзару із Лудуша і підполковник Константін Паладе, керівник поліції жудеца Муреш.

31. Згодом було розпочате розслідування, котре встановило правопорушників, які брали активну участь у вбивстві братів Лекетуш і Мірче Золтана, а також у знищенні будинків та іншої власності ромів.

32. 21 липня 1994 року троє цивільних осіб – P.B., I.B. і N.G. – були взяті під варту. Вони були обвинувачені у скоєнні особливо тяжкого

вбивства (відповідно до статей 174 і 176 Кримінального кодексу) і підпалу (відповідно до статті 217 § 4 Кримінального кодексу). Проте через кілька годин вони були звільнені, і усі постанови про їхній арешт були скасовані наказом Генерального Прокурора.

33. Постановою від 31 жовтня 1994 року, на підставі великої кількості доказів, які вказували на причетність поліції до інциденту, справа була направлена до військової прокуратури міста Тіргу-Муреш, уповноваженої розслідувати злочини, скоєні працівниками поліції. Відповідно до постанови прокуратури при апеляційному суді Тіргу-Муреш, підполковник Паладе після інциденту організував невелику зустріч неромських мешканців села і порадив їм “нікому не казати про те, що зробила поліція, якщо вони хочуть, щоб про інцидент забули, і він не мав наслідків для них самих.”

34. Постановою від 15 листопада 1994 року військова прокуратура міста Тіргу-Муреш наказала продовжити строк розслідування і розпочала кримінальне розслідування щодо керівника поліції Мога і сержанта Шушче. Як стверджував військовий прокурор, наявні докази вказували на те, що ці особи підбурювали селян скоїти насильницькі діяння проти братів Лекетуш і навіть безпосередньо брали участь у підпалі деяких будинків. На підставі усних доказів прокурор вирішив, що офіцери Мога і Шушче брали участь у цих подіях і “неодноразово” підбурювали селян вжити дій проти чоловіків, які забарикадувались у будинку, казали їм “спалити їх, тому що ми не можемо нічого їм зробити”. Окрім того, він встановив, що підполковник Паладе вимагав від мешканців Хедерені “нікому не казати про дії працівників поліції, і все буде забуте, і для вас не буде жодних наслідків.”

35. 10 січня 1995 року, з огляду на причетність підполковника Паладе, військовий прокурор міста Тіргу-Муреш заявив собі самовідвід у розслідуванні справи і передав її до Територіальної військової прокуратури Бухареста.

36. 22 серпня 1995 року суддя-полковник M.S., військовий прокурор при військовому суді Бухареста, вирішив не відкривати кримінальне розслідування, зазначивши, що наявні у справі докази не підтвердили участь керівника поліції Мога, підполковника Паладе чи сержанта Шушче у злочинах, скоєних під час заколоту. Щодо показів, зроблених різними свідками, які підтверджували причетність цих працівників поліції, прокурор вирішив, що одне зі свідчень належить сестрі обох жертв і, з огляду на те, що ці поліцейські кілька разів карали жертв, її свідчення було вочевидь упередженими. Прокурор вирішив, що інші усні покази є непослідовними. Він дійшов висновку, що працівники поліції не можуть бути обвинувачені у вчиненні злочинів, “навіть якщо погодитися з тим, що під час подій вони використовували слова, такі як ‘робіть що хочете, а мені треба потурбуватись про сім’ю’ або ‘вони одразу вийдуть, якщо ви підпалите

дім'. До того ж, не можна вважати відсутність ініціативи і неспроможність двох поліцейських вплинути на поведінку численних селян як форму участі, як у вигляді підбурювання, або як можливу моральну співучасть."

37. У вересні 1995 року Голова Територіальної військової прокуратури Бухареста залишив це рішення без змін і відмовився відкрити розслідування, і всі обвинувачення проти працівників поліції були зняті. Апеляційна скарга потерпілих була залишена без задоволення військовою прокуратурою при Верховному суді.

38. 12 серпня 1997 року прокурор при апеляційному суді Тіргу-Муреша висунув обвинувальний акт проти одинадцяти цивільних осіб, підозрюваних у скоєнні злочинів 20 вересня 1993 року.

39. Деякі свідчення підтверджували, що поліція обіцяла селянам, причетним до заколоту, звільнення від відповідальності, якщо вони допоможуть приховати увесь інцидент. Кілька обвинувачених показали, що із дверей поліцейських машин, присутніх тієї ночі на місці подій, через гучномовці пролунав наказ, що треба спалити будинок, де переховуються троє ромів.

40. 11 листопада 1997 року у суді міста Тіргу-Муреш відбулось судове засідання у кримінальній справі разом з розглядом цивільного позову про відшкодування шкоди проти цивільних відповідачів. Під час цього судового розгляду заявники дізнались про вражаючий обсяг доказів проти поліції. Численні свідки показали, що працівники поліції не лише були присутні того вечора, але й дійсно підбурювали до інциденту, а потім бездіяльно стояли поруч, коли були вбиті двоє братів Лекетуш і Мірче Золтан, а ромські будинки зруйновані. У зв'язку з цим свідки згадували імена керівника поліції Мога, полковника Дрегічі і сержанта Шушче.

41. У світлі численних свідчень, котрі стосувались інших осіб, як цивільних, так і працівників поліції, адвокат заявників просив розширити обвинувальний акт від 12 серпня 1997 року. Внаслідок цього цивільний прокурор надіслав відповідному військовому прокурору інформацію, на котрій мало ґрунтуватись провадження у військовому суді проти відповідних поліцейських.

42. Заявники Юліуш Молдован і Флореа Золтан письмово просили суд розширити межі кримінального обвинувачення. Як вони стверджують, прокурор відмовився зробити це.

43. 23 червня 1998 року суд міста Тіргу-Муреш відокремив цивільну і кримінальну справи, оскільки кримінальне розслідування тривало вже протягом чотирьох років, а вирішення цивільної справи мало тривати ще довше.

С. Вирок від 17 липня 1998 року і рішення судів апеляційної інстанції

44. 17 липня 1998 року суд жудеця Тіргу-Муреш постановив вирок у кримінальній справі. У ньому зазначалось наступне:

“Село Хедерені, котре належить до комуни Кечані, розташоване на південному заході жудеця Муреш, на головній трасі між містами Тіргу-Муреш і Клуж, у ньому є 882 мешканці, 641 з них румуни, 145 угорці і 123 роми.

Ромська громада становить 14% загального населення, і маргінальний спосіб життя деяких категорій ромів, особливо тих, які оселились у селі після 1989 року, часто спричиняв серйозні конфлікти з більшістю населення.

Через свій спосіб життя і відмову від моральних цінностей, прийнятих рештою населення, ромська громада маргіналізувалася, виявляла агресивну поведінку, свідомо заперечувала і порушувала правові норми, визнані суспільством.

Більшість ромів не мають жодного заняття і заробляють на життя випадковими підробітками, крадуть і займаються різними видами незаконної діяльності. У зв'язку з ліквідацією попередньої форми колективної власності, що давала їм рівні права з іншими членами громади, ромському населенню були виділені земельні ділянки. Проте вони не працювали на землі і продовжували красти, вчиняти акти насильства і здійснювати напади, в основному, проти приватної власності, що викликало ще більше несприйняття ніж раніше.

Групи ромів розпочинали суперечки з молодими людьми в селі, нападали на них або крали їхні речі і гроші.

До того ж, вони постійно висловлюють у громадських місцях образи, лайки і непристойні слова. ...

Із реєстрів правоохоронних органів і судів у жудеці Муреш видно, що між 1991 і 1993 роками було відкрито кілька кримінальних справ, предметом яких були насильницькі дії, починаючи зі звичайних побоїв і завершуючи вбивством.

Фактично, реальна кількість злочинів, вчинених циганами, була набагато вищою, але багато з них не притягувались до суду, оскільки потерпілі сторони не подавали скарги, відкликали їх або мирилися з винуватцями, побоюючись помсти з боку ромів.

Громада вважає, що більшість суперечок вирішувалися на користь ромів несправедливо і незадовільно, і це призвело до збільшення кількості особистих або колективних проявів помсти.”

45. Суд також встановив, що ввечері 20 вересня 1993 року брати Лекетуш і Мірче Золтан, чекаючи на сільській автобусній зупинці, посперечались з Кечаном Глігором стосовно спроби, яку зробили троє цих ромів, привабити увагу дівчини. Відповідаючи на насмішки, висловлені щодо нього самого і його корови, Кечан Глігор почав погрожувати ромам батогом і навіть вдарив Пардаляна Лекетуша. Розпочалась бійка, під час якої Кечан Кречюн, який втрутився, аби захистити батька, отримав удар ножом в груди від Рапа Лупяна Лекетуша. Роми втекли, а Кечана Кречюна доставили до лікарні, де він

помер приблизно через півгодини. У той час роми сховались у будинку заявників Лукреції і Юліуша Молдована, а селяни зібрались довкола обійстя цього будинку. Двоє поліцейських, керівник поліції Мога і сержант Шушче, яких викликав хтось із селян, через кілька хвилин прибули на місце події. Стверджується, що поліцейські були під впливом алкоголю. До і після прибуття поліції селяни кидали каміння, шматки дерева і грудки землі у будинок і вигукували щось на кшталт “Підпалімо будинок! Попечемо їх як пацюків!” Один із селян почав кидати запалені предмети у будинок, невдовзі так почали робити й інші, включно з дітьми. Коли вогонь поширився, двоє ромів вийшли з будинку. Рапу Лупяна Лекетуша негайно знерухомив пан Мога, а Пардалян Лекетуш зміг втекти. Мірче Золтану не дав вийти з будинку один із селян, інший вдарив його кулаком і лопатою, і, зрештою, він загинув у вогні. Його обвуглене тіло було наступного дня знайдене у спаленому будинку. Звіт аутопсії встановив, що він помер від дихальної недостатності і був на 100% обвуглений.

46. Аби врятувати Рапу Лупяна Лекетуша від гніву селян, керівник поліції Мога відвів його на цвинтар, після того, як намарно спробував зайти до кількох сільських обійсть, оскільки усі вони виявились зачиненими. Суд зазначив, що “поліцейський [Мога], зрозумівши, що його присутність є даремною, облишив свого полоненого розгніваному натовпу”. Відповідно до звіту аутопсії, Рапа Лупян Лекетуш загинув насильницькою смертю від шоку та внутрішньої кровотечі, з численними травматичними пораненнями печінки і периферійними гематомами на 70% тіла.

47. Натовп спіймав Пардаляна Лекетуша біля будинку культури і забив до смерті. У звіті про розтин було встановлено, що він помер внаслідок прямих ударів тупими предметами, що спричинило вісімдесят дев’ять уражень на його тілі (множинні переломи рук, ребер і грудної клітки, множинні травми та контузії).

48. Під час судового розгляду усі цивільні позивачі заявили, що окрім поліцейських Мога і Шушче, двоє інших поліцейських прибули з міста Лудуш і заохочували натовп підпалити будинки. До Хедерені прибули також дві поліцейські машини, з яких через гучномовці було оголошено, що тільки окремі будинки циган повинні бути підпалені, щоб не викликати нещасних випадків. На зборах, що відбулися наступного дня на сільській площі, підполковник Паладе заявив, що справа буде прихована, і буде знайдено цапа-відбувайла.

49. Всі підсудні заявили, що вони були заарештовані вперше в 1994 році, але лише на кілька годин або днів, після чого вони були звільнені, щоб дозволити їм збирати врожай, що було дивним, адже більшість з них не були фермерами. Вони також заявили, що їм було поставлено дуже мало запитань, а прокурор навіть намагався чинити

на них тиск. Їх більше не допитували до 1997 року, коли їх знову заарештували.

50. Суд також встановив, що селяни заявляли, що тієї ночі село мало бути "очищене від циган", і цей намір вочевидь було спрямовано в дію, і встановив, що

“Більшість населення Хедерені прямо чи опосередковано підтримували представники влади, які приїхали в село і не тільки не зробили нічого, щоб зупинити підпал будинків, але й оточили територію групами жандармів.”

51. Суд визнав, що це діяння не було скоєне з попереднім умислом, але всі присутні діяли спільно, різними способами (напад, вбивство, підпал, знищення тощо), щоб досягти проголошеної мети - усунути ромську громаду з села.

52. Суд постановив, що досудове розслідування було неналежним:

“Ми вважаємо, що неналежний спосіб, у який було вжито дії та ... процедури, пов’язані з розслідуванням, відображає негативне ставлення ... Те ж саме можна сказати про зволікання з поданням протоколів розтину жертв (Кечан Кречюн, Лекетуш Рапа Лупян і Золтан Мірча померли 21 вересня 1993 року, а звіти судової експертизи були складені в листопаді 1993 року; слід згадати той факт, що жоден з чотирьох судово-медичних звітів не містив конкретних дат, а лише вказував місяць, коли вони були складені). .. [Крім того] під час передвиборчого мітингу, організованого на сільському стадіоні, в якому брали участь політики, представники поліції і правоохоронних органів, ... населення просили не говорити правду і затягувати вирішення справи..”

53. Суд також зазначив, що сторона обвинувачення не погодилася на продовження кримінального розслідування або на порушення кримінальної справи проти «інших осіб». Таким чином, суд може виносити рішення лише щодо тих, хто був притягнений до кримінальної відповідальності відповідно до статті 317 Кримінально-процесуального кодексу.

54. Суд визнав п’ятьох цивільних осіб винними у скоєнні особливо тяжкого вбивства за статтями 174 і 176 Кримінального кодексу, і дванадцятьох цивільних осіб, включно з першими п’ятьма, - у знищенні власності, порушенні громадської моралі та порушенні громадського порядку. Серед засуджених за знищення майна та порушення громадського порядку був V.B., заступник сільського голови Хедерені. Суд призначив покарання у вигляді позбавлення волі на строк від одного до семи років і зазначив, що на призначені покарання на строк менше п’яти років поширюється амністія у вигляді половини строку покарання, відповідно до закону № 137/1997. Суд мотивував вирoki наступним чином:

“Беручи до уваги особливості цього конкретного випадку, покарання, застосовані до підсудних, можуть здатися занадто м’якими у порівнянні з тяжкістю злочинів. Ми вважаємо, що, оскільки особи, які більшою мірою сприяли кримінальним діям, не були притягнуті до кримінальної відповідальності і навіть не були предметом розслідування, хоча існувало

СПРАВА MOLDOVAN І ІНШІ ПРОТИ РУМУНІЇ

(стосовно Iulius Moldovan і шістьох інших)

11

достатньо доказів для доведення їхньої вини, підсудних, яких було притягнуто до відповідальності, не можна вважати відповідальними за всі скоєні злочини, але тільки за ту частину, у якій вони є винними.”

55. 17 липня 1998 року прокуратура оскаржила цей вирок і просила, зокрема, про суворіші вирoki. 15 січня 1999 року апеляційний суд Тіргу-Муреша визнав винною шосту цивільну особу, P.B., у особливо тяжкому вбивстві за статтями 174 і 176 Кримінального кодексу, засудивши його до шести років позбавлення волі. Суд також збільшив покарання за статтею 174 стосовно N.G. до шести років позбавлення волі. Проте він пом'якшив інші вирoki за статтями 174 і 176: стосовно V.B. і S.I.P. з семи до шести років позбавлення волі, щодо V.B.N. і S.F. з п'яти до двох років позбавлення волі, а щодо N.B., I.B. і O.V. з трьох до двох років позбавлення волі. Нарешті, він закрит кримінальну справу проти заступника сільського голови, V.B.

56. Апеляційний суд також пом'якшив вирoki щодо осіб, засуджених за знищення майна, відповідно до статті 217 Кримінального кодексу.

57. 22 листопада 1999 року Верховний суд залишив в силі вирoki нижчих судів стосовно знищення майна, але зменшив обвинувачення в особливо тяжкому вбивстві на менш суворе обвинувачення в тяжкому вбивстві з пом'якшувальними обставинами щодо V.B., P.B. і S.I.P., і засудив їх до п'яти років позбавлення волі. Він виправдав P.B. і N.G.

58. Указом від 7 червня 2000 року Президент Румунії помилював у індивідуальному порядку S.I.P. і P.B., засуджених за тяжке вбивство, після чого їх було звільнено.

D. Апеляційне провадження стосовно відмови відкрити розслідування проти представників держави

59. 22 серпня 1999 року, після виявлення в ході кримінального провадження нових доказів, заявники подали апеляційну скаргу до Військової прокуратури при Верховному Суді проти рішення від 22 серпня 1995 року про відмову у відкритті розслідування проти співробітників поліції, причетних до інциденту 20 вересня 1993 року.

60. 14 березня 2000 року головний військовий прокурор Верховного суду залишив без змін рішення від 22 серпня 1995 року військового прокурора при Бухарестському військовому суді.

Е. Відновлення будинків, знищених під час згаданих подій, і умови життя потерпілих

61. Рішенням № 636 від 19 листопада 1993 року уряд Румунії виділив 25 млн. румунських лей (ROL) ¹ на реконструкцію 18 будинків, знищених вогнем 20 вересня 1993 року. Уряд також вирішив, що ця сума може бути використана як фінансова допомога для постраждалих сімей, щоб допомогти їм замінити предмети першої необхідності, знищені під час пожежі. Проте за ці гроші були відновлені лише чотири будинки, і жодна з сімей не отримала фінансової допомоги.

62. Рішенням Уряду від 30 листопада 1993 року була створена комісія з координації реконструкції будинків. До складу цієї комісії входив мер Кечані, G.G., і його заступник, V.B.

63. У листі від 30 червня 1994 року, адресованому Уряду, префект Муреша зазначив, що додаткова сума у ROL 53,000,000² необхідна для відбудови інших десяти будинків.

64. Рішенням № 773 від 25 листопада 1994 року Уряд надав додаткову суму у розмірі ROL 32,000,000³ у вигляді коштів, які були виділені на подолання стихійних лих, що трапилися в період з березня по вересень 1994 року. Як видно з фотографій, наданих заявниками, ці споруди були дефектними, оскільки, як видається, є величезні тріщини між віконними рамами та стінами, а дахи лише частково вкривають будинки.

65. У листі від 30 листопада 1994 року, адресованому префекту Муреша, Петру Росташ, тесть заявниці Отілії Росташ, просив, щоб її будинок було переобладнано першочергово, тому що після згаданих подій вона жила зі своїми чотирма дітьми у курнику.

66. У листі від 8 листопада 1995 року Liga Pro Eugora, правозахисна асоціація, розташована в Тиргу-Муреш, повідомила префектові, що ще шість будинків не перебудовано, тобто шість сімей повинні були провести ще одну зиму без житла. Більше того, за даними цієї асоціації, більшість потерпілих скаржилися на погану якість перебудованих будинків і стверджували, що кошти, виділені на ці цілі, були неналежно використані.

У листі, адресованому префектові в 1995 році, мер селища Кечані (до якого входить Хедерені), член комісії з реконструкції Г.Г., доповів, що з чотирнадцяти будинків, знищених пожежею, вісім були відбудовані або майже відбудовані. Що стосується інших шести будинків, то він повідомив, що три з них становили «особливі проблеми», частково через «поведінку трьох сімей», «тяжкість

¹ Зараз це становило б приблизно 720 євро (EUR)

² Приблизно 1,525 EUR

³ Приблизно 920 EUR

вчинених дій і ставлення населення Хедерені до цих сімей». Зокрема, один з будинків, що перебудувалися, був розташований на ділянці біля місця проживання сім'ї жертви-нерома (Кечан Кречун), яка відмовилася жити поруч з циганськими сім'ями. Ще однією проблемою, яку згадував мер, був будинок покійної матері двох «злочинців»-ромів, які померли під час подій 1993 року. Виявилося, що після подій сім'я Лекетуш переїхала до міста Лудуш, тому мер запропонував побудувати для них будинок у місці за їхнім вибором.

67. На сьогоднішній день шість будинків не були відбудовані, двоє з яких належали заявникам Петру (Дігела) Лекетуш і Марії Флореа Золтан. Згідно з експертним висновком, наданим Урядом, шкода, завдана будинкам Петру (Груя) Лекетуша і Марії Молдован, не була усунена, тоді як будинки Юліуса Молдована і Отілії Росташ були відновлені, але вимагали облаштування.

68. 2 вересня 1997 року заявник Юліус Молдован написав листа Президенту Румунії, в якому повідомив, що шість будинків, у тому числі його, ще не відбудовано. Він закликав Президента надати необхідні кошти для реконструкції будинків, оскільки він і його сім'я живуть в дуже складних умовах у будинку родини Росташ: п'ятнадцять осіб, у тому числі дев'ятеро дітей, жили в двох кімнатах і спали на підлозі, через що діти постійно хворіли.

69. Заявники стверджували, що, загалом, після подій вересня 1993 року вони були змушені жити в курниках, свинарниках, підвалах без вікон або в надзвичайно холодних і жахливих умовах: шістнадцять чоловік в одній кімнаті без опалення; сім чоловік в одній кімнаті з глиняною долівкою; сім'ї, які сплять на долівках або на цементних підлогах без належного одягу, опалення або ковдр; п'ятнадцять чоловік у літній кухні з цементною підлогою (Меленуца Молдован) тощо. Ці умови тривали кілька років і, в деяких випадках, продовжувалися до цих днів.

70. У результаті заявники та їхні сім'ї захворіли. Зокрема, у заявника Петру (Груя) Лекетуша розвинувся цукровий діабет, і він почав втрачати зір.

Г. Наслідок цивільного провадження

71. Відповідно до рішення від 23 червня 1998 року відокремити цивільне і кримінальне провадження, 12 січня 2001 року суд жудеца Тіргу-Муреш постановив рішення у цивільній справі. Суд зазначив, що потерпілі звернулися з вимогою про відшкодування матеріальної шкоди за знищення будинків та їхнього майна (меблів тощо), а також про відшкодування моральної шкоди. Суд також зауважив, що під час подій 20 вересня 1993 року вісімнадцять будинків, що належали ромському населенню Хедерені, були повністю або частково знищені,

а трьох ромів було вбито, і суд кримінальної юрисдикції визнав винними дванадцятьох селян. Спираючись на висновок експертного звіту, суд присудив відшкодування матеріальної шкоди стосовно тих будинків, які на той час не відбудовувалися, і виплату аліментів на утримання дітей тих ромів, які загинули під час заворушень. На підставі звіту експертизи, суд присудив відшкодування матеріальної шкоди у зв'язку з частковим або повним знищенням будинків шести ромів, у тому числі третього і п'ятого заявників. Суд відхилив клопотання інших заявників про відшкодування матеріальної шкоди стосовно відновлених будинків, встановивши, на підставі того ж звіту експертизи, що їхня вартість була однаковою або навіть вищою за первісну будівлю. Крім того, він відмовив усім заявникам у відшкодуванні шкоди стосовно речей і меблів на тій підставі, що вони не надали документи для підтвердження вартості свого майна і не були зареєстровані як платники податків, здатні придбати такі цінності. Суд встановив, *inter alia*:

“Пан Юліус Молдован не надав документів, котрі підтверджують, що він мав якесь майно. Зокрема, він стверджував, що розводив овець, з чого отримував значні доходи, наприклад, що він тримав тонну вовни на горищі свого будинку. Проте, з інформації, отриманої судом від місцевої податкової інспекції в Кецані, видається, що цивільний позивач не був зареєстрований як такий, що має будь-який дохід. ...

Збиток, завданий через знищення рухомого майна і меблів, не був доведений. Цивільні позивачі вважають, що їхні власні заяви, переліки знищених речей, подані до суду, і заяви інших свідків, які також є цивільними позивачами, повинні бути достатніми для обґрунтування їхніх вимог. Беручи до уваги обставини, за яких відбулося знищення, та той факт, що всі цивільні позивачі зазнали збитків, суд відхиляє як очевидно неправдиві заяви, зроблені усіма цивільними позивачами щодо втрат, понесених іншими цивільними позивачами.

І останнє, але не менш важливе: різновид майна, яке нібито було знищене, і кількість товарів, які нібито знаходилися у володінні кожного цивільного позивача, демонструють набагато заможнішу ситуацію, ніж те, що може мати сім'я середнього доходу. Жоден з цивільних позивачів не навів доказів того, що вони мають такий дохід, щоб дозволити їм придбати стільки майна. Як зазначалося раніше, сторони взагалі не мали доходу. Більше того, форма будинків, матеріали, що використовуються для їх будівництва, та кількість кімнат свідчать про очевидний брак фінансових ресурсів. У цьому контексті слід підкреслити, що джерелом доходу може бути лише робота, а не подібна ситуація...”

72. Суд остаточно відхилив усі вимоги заявників про відшкодування моральної шкоди на тій підставі, що вони не обґрунтували свою скаргу, і що скоєні злочини не могли за своїм характером завдати моральної шкоди.

73. Суд наказав селянам, визнаним винними у рамках кримінального провадження, сплатити присуджене відшкодування.

74. Через певні процесуальні помилки, допущені у рішенні суду жудеця Тіргу-Муреш, заявники подали апеляційну скаргу до апеляційного суду жудеця Тіргу-Муреш.

75. 17 жовтня 2001 року апеляційний суд жудеця Тіргу-Муреш визнав, що під час відкритого судового засідання щодо суті суд жудеця Тіргу-Муреш допустив низку процесуальних помилок: засідання проводилися за відсутності відповідачів та їхніх адвокатів; один з первинних позивачів, Адріан Молдован, не був викликаний; прокурору не було надано дозволу на виступ у суді; низка звітів експертиз, призначених судом, не були завершені, і було створено плутанину щодо кількості та імен потерпілих та їхніх дітей. Апеляційний суд дійшов висновку, що ці помилки унеможливають розгляд справи. Отже, цей суд скасував рішення від 12 січня 2001 року і наказав провести новий розгляд справи.

76. Суд жудеця Тіргу-Муреш постановив своє рішення у цивільній справі 12 травня 2003 року. Суд зазначив, що потерпілі звернулися з проханням про відшкодування матеріальної шкоди за знищення будинків та рухомого майна (меблі тощо), а також відшкодування моральної шкоди. Суд також зазначив, що під час подій 20 вересня 1993 року вісімнадцять будинків, що належали ромському населенню Хедерені, були повністю або частково знищені, а трьох ромів було вбито. В результаті цих подій держава виділила деякі кошти на реконструкцію будинків.

Обґрунтовуючи своє рішення експертним висновком, підготовленим у 1999 році та оновленим у 2003 році, суд зобов'язав цивільних осіб, визнаних винними у кримінальному провадженні, відшкодувати наступні збитки:

(а) Юліус Молдован отримав ROL 1300000000¹ на відшкодування матеріальної шкоди щодо зруйнованого будинку, ця сума мала бути переглянута з урахуванням будь-якої девальвації національної валюти. Суд також заслухав покази свідків, які підтверджували, що під час пожежі було знищене різне майно, що належало заявникові, включно з меблями, особистими речами та доходами від продажу більш ніж 260 овець. Проте суд відмовився присудити відшкодування збитків на тій підставі, що неможливо оцінити втрати.

(б) Щодо Отілії Росташ, суд зазначив, що її будинок не міститься в списку (повністю або частково) знищених будинків, складеному міською радою Кецані. Суд заслухав свідчення, що підтверджують знищення частини даху та дерев'яних конструкцій її будинку, але зазначив, що немає ніяких доказів для оцінки збитку. Тому він відхилив клопотання про відшкодування матеріальної шкоди.

¹ Приблизно 3745 EUR

(с) Петру (Груя) Лекетушу було присуджено ROL 16000000¹ на відшкодування матеріальної шкоди щодо зруйнованого будинку. Суд зазначив, що заявник стверджував, що різне майно, яким він володів, було знищене під час пожежі (меблі, три автомобілі, ювелірні вироби та гроші), але відхилив ці вимоги як необґрунтовані.

(d) Стосовно Меленуци Молдован, суд присудив ROL 28000000² за зруйнований будинок. Суд заслухав покази двох свідків, які підтверджують, що заявниця мала різні речі, які були знищені вогнем, але відмовився присудити збитки, оскільки не було доказів щодо їх вартості.

(е) Марія Молдован отримала ROL 600000³ за зруйнований будинок. Суд відхилив її вимогу щодо знищених речей, оскільки не було доказів щодо їхньої вартості.

(f) Петру (Дігела) Лекетушу, разом з Флореа Марією Золтан і Монікою Сімоною Лекетуш, як брату і сестрам загиблих жертв, було присуджено ROL 60 000 000⁴ за зруйнований будинок, ця сума мала бути переглянута з урахуванням будь-якої девальвації національної валюти. Суд відхилив їхню вимогу щодо знищених речей на тій підставі, що збитки не були обґрунтовані. Він також відхилив як необґрунтовану вимогу про відшкодування коштів, витрачених на поховання загиблих.

(g) Флореа Марія Золтан, вдова однієї з жертв, які були спалені живими під час заворушень, також просила надати допомогу на утримання своєї неповнолітньої дитини. Суд зауважив, що хоча заявниця стверджувала, що її чоловік виготовляв вовняні пальта, вона не надала жодних доказів щодо його доходу, і тому вирішив взяти встановлену законом мінімальну заробітну плату як підставу для розрахунку допомоги, а саме ROL 2500000⁵. Більш того, він постановив, що неможливо встановити, скільки чоловік заявниці витрачав на утримання своєї дитини, і застосував мінімальний розмір, передбачений Сімейним кодексом, тобто чверть мінімальної заробітної плати, яка склала ROL 625000⁶. Нарешті, суд врахував, що загиблі жертви спровокували скоєні злочини, і вирішив скоротити вдвічі вищезгадану суму. Таким чином, він призначав ROL 312500⁷ на місяць як допомогу для неповнолітньої дитини заявниці.

Нарешті, суд відхилив усі вимоги заявників про відшкодування моральної шкоди на тій підставі, що вони не обґрунтували свою

¹ Приблизно 460 EUR

² Приблизно 805 EUR

³ Приблизно 17 EUR

⁴ Приблизно 1725 EUR

⁵ Приблизно 72 EUR

⁶ Приблизно 18 EUR

⁷ Приблизно 9 EUR

скаргу, і що скоєні злочини не могли за своїм характером завдати моральної шкоди.

77. На підставі апеляційних скарг відповідачів та заявників, апеляційний суд жудеца Тіргу-Муреш ухвалив рішення 24 лютого 2004 року. Суд нагадав, що відповідно до сукупності положень Цивільного кодексу і Кримінально-процесуального та Цивільного процесуального кодексів, він був зв'язаний висновками суду, що розглядав кримінальну справу. Посилаючись на останні публікації румунських авторів у галузі цивільного права, а також на рішення Суду у справі *Akdivar проти Туреччини* (рішення від 16 вересня 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV), суд встановив, що

“Підсудні своєю поведінкою порушили майнові права позивачів, за що вже було присуджено відшкодування матеріальної шкоди; однак, деяким цивільним позивачам також повинні бути присуджені відшкодування з моральної точки зору. Деякі цивільні позивачі, внаслідок завданої шкоди, були емоційно позбавлені безпеки, яку вони відчували в зруйнованих будинках, комфорту, який вони мали завдяки зручності будинків, всього того рухомого і нерухомого майна, що є результатом їхньої роботи, які гарантували їм нормальний рівень життя, враховуючи їх особисті характеристики...”

Як доведено вище, підсудні скоїли злочини в стані провокації, що змусило суд застосувати положення статті 73 Кримінального кодексу. З цієї причини цивільні позивачі, перелічені нижче, мають право на відшкодування певної суми збитків, але не на суму, про яку вони просили...”

Суд присудив такі суми: ROL 100000000¹ Флоареа Марії Золтан, оскільки було встановлено, що їй довелося залишити село і мандрувати безпритульною всередині країни і за кордоном; ROL 50000000² для Юліуса Молдована, оскільки він глибоко постраждав від подій, втратив своє майно, і його здоров'я значно погіршилося; ROL 30000000³ Отілії Росташ, оскільки вона перенесла психологічну та емоційну травму з тих же причин; ROL 20,000,000⁴ Меленуці Молдован з тих же причин, що і Отілії Росташ; ROL 15000000⁵ Марії Молдован за психологічну травму, завдану в результаті часткового знищення її будинку; і ROL 70000000⁶ Петру (Дігела) Лекетушу, оскільки він зазнав глибоких емоційних страждань і відчував себе в небезпеці в результаті спалення будинку його батьків. Жодного відшкодування не було присуджено Петру (Груя) Лекетушу.

78. Цивільні позивачі подали апеляцію на це рішення, яка була відхилена остаточним рішенням Касаційного суду від 25 лютого 2005 року.

¹ Приблизно 2880 EUR

² Приблизно 1440 EUR

³ Приблизно 865 EUR

⁴ Приблизно 575 EUR

⁵ Приблизно 430 EUR

⁶ Приблизно 2015 EUR

II. ВІДПОВІДНЕ ВНУТРІШНЄ ПРАВО І ПРАКТИКА

Цивільний процесуальний кодекс

79. Стаття 244 Цивільного процесуального кодексу, з поправками, внесеними постановою Уряду № 59/2001, каже, що суд, який розглядає цивільний позов, може призупинити провадження:

“...2. якщо провадження було порушене у зв’язку зі злочином, ухвалення рішення щодо якого є вирішальним для вирішення цивільного спору.”

Кримінально-процесуальний кодекс

Стаття 10 (с)

“Кримінальне провадження не може бути відкрите, а якщо було відкрите, то не може продовжуватись, якщо ...

с) діяння не було скоєне підозрюваним; ... ”

Стаття 15

“Особа, яка зазнала цивільної шкоди, може долучитись до кримінального провадження...”

Він чи вона може зробити це як на стадії кримінального розслідування... так і під час судового розгляду...”

Стаття 22

“Висновки, що містяться в остаточному рішенні суду кримінальної юрисдикції щодо питання про вчинення діяння, а також встановлення особи правопорушника та його вини, є обов’язковими для суду цивільної юрисдикції, коли він розглядає цивільні наслідки злочинного діяння.”

Стаття 343 § 3

“У випадку засудження чи виправдання або припинення кримінального провадження суд виносить рішення, у якому він також ухвалює рішення щодо цивільної справи.

Цивільні збитки не можуть бути присуджені, якщо виправдання було постановле на підставі того, що оскаржуване діяння не мало місця або не було вчинене обвинуваченим.”

Цивільний кодекс

80. Статті 999 та 1000 Цивільного кодексу передбачають, що будь-яка особа, котра зазнала збитків, може звернутися до суду за відшкодуванням шкоди, подавши цивільний позов проти особи, яка їх спричинила через недбалість.

81. Стаття 1003 Цивільного кодексу передбачає, що якщо більш ніж одна особа вчинила умисне правопорушення, то вони несуть солідарну відповідальність.

Практика національних судів

82. Уряд навів низку справ, у яких національні суди вирішили, що рішення прокурора, засноване на статті 10 (b) Кримінально-процесуального кодексу, не порушувати кримінальну справу через відсутність умислу - як елементу складу правопорушення - не перешкоджає судам цивільної юрисдикції розглядати цивільний позов, що виникає внаслідок вчинення діяння даною особою.

83. Уряд навів лише одну справу, починаючи з 1972 року, в якій Верховний Суд постановив, що рішення прокурора, засноване на статті 10 (a) і (c) Кримінально-процесуального кодексу, не порушувати кримінальне розслідування з огляду на те, що дії не були вчинені зовсім або не були вчинені підозрюваним, не повинне перешкоджати судам цивільної юрисдикції розглядати цивільний позов, що виникає внаслідок вчинення того самого діяння відповідною особою. Рішення Верховного Суду стосувалося виключно питання підсудності і не уточнювало, чи існує правове положення, яке дає шанс на успіх для такого позову.

Правова доктрина

84. Переважна думка фахівців з кримінального процесу полягає у тому, що суд цивільної юрисдикції не може розглядати цивільний позов, поданий проти особи, щодо якої прокурор відмовився порушити кримінальну справу за ознаками, передбаченими в пунктах a) і c) статті 10 Кримінально-процесуального кодексу, тобто, якщо діяння не було вчинене зовсім або не було вчинене відповідачем (див. «Кримінально-процесуальне право – загальна частина», Gheorghe Nistoreanu та інші, стор. 72, Бухарест 1994, і «Дослідження з кримінально-процесуального права – загальна частина», Nicolae Volonciu, стор. 238-39, Бухарест 1996).

85. Переважна думка фахівців з цивільного процесу і деяких фахівців з кримінального процесу полягає у тому, що рішення прокурора про відмову в порушенні кримінальної справи з підстав, наведених у попередньому параграфі, не перешкоджає суду цивільної юрисдикції розглядати цивільний позов, поданий проти відповідача. У такому випадку суди цивільної юрисдикції мають право вирішувати, чи були вчинені дії і ким, але повинні спиратися на висновки прокурора, викладені у рішенні про відмову в порушенні кримінальної справи (див. «Цивільний позов і кримінальне судочинство», Anastasiu

Crișu, RRD № 4/1997, і «Кримінально-процесуальне право», Ion Neagu, стор. 209, Бухарест 1988).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТЕЙ 3 І 8 КОНВЕНЦІЇ

86. Стаття 3 Конвенції каже:

“Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.”

87. Стаття 8 Конвенції у відповідних частинах каже:

“1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі, або для захисту прав і свобод інших осіб.”

A. Аргументи сторін

1. Заявники

88. Заявники скаржилися, що після знищення їхніх будинків вони більше не могли користуватися своїм житлом і повинні були жити в дуже скрутних, тісних умовах, всупереч статтям 3 і 8 Конвенції.

89. Заявники стверджували, що представники держави були причетні до знищення їхніх будинків, у тому числі працівники поліції та заступник мера, останній у даній справі був визнаний винним у вчиненні злочину. Вони зазначили, що держава несе позитивні зобов'язання за статтею 8, і у зв'язку з цим посилались на низку справ, наприклад *Burton проти Сполученого Королівства* (№ 31600/96, рішення Комісії від 10 вересня 1996), *Marzari проти Італії* (рішення щодо прийнятності, № 36448/97, 4 травня 1999) і *Fadele проти Сполученого Королівства* (№ 13078/87, рішення Комісії від 12 лютого 1990). Заявники стверджували, що держава також несе позитивні зобов'язання за статтею 3, і стверджували, що румунський уряд зобов'язаний забезпечити достатню компенсацію для відновлення попередніх житлових умов заявників. Більше того, місцеві чиновники несуть відповідальність за управління чи неефективне управління коштами та зусиллями, виділеними на відбудову, а також ухвалили

рішення не відновлювати окремі будинки у відповідь на стверджувану “проблемну поведінку”. Заявники також стверджували, що будинки, відбудовані державою, були погано побудовані і в основному непридатні для житла.

90. Крім того, вони стверджували, що невиконання Урядом своїх позитивних зобов’язань призвело до того, що сім’ї з маленькими дітьми та особами похилого віку були змушені жити в підвалах, курниках, стайнях, на згарищах або переїхати до друзів та родичів, що створило такі умови перенаселення, що почали часто траплятися хвороби.

2. Уряд

91. Уряд заперечував, що державні органи несуть будь-яку відповідальність за знищення будинків заявників. Таким чином, держава мала тільки позитивні зобов’язання за статтею 8, і ці зобов’язання були виконані в даному випадку шляхом надання допомоги заявникам, щоб відновити їхні будинки. У будь-якому випадку, Уряд вважав, що Конвенція не зобов’язує надавати житло особам, які зазнали труднощів. У зв’язку з цим він посилався на справи, наприклад, *Buckleу проти Сполученого Королівства* (рішення від 25 вересня 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV), і *Charman проти Сполученого Королівства* ([ВП], № 27238/95, § 99, ECHR 2001-I).

92. Уряд стверджував, що позитивні зобов’язання держави згідно зі статтею 3 також були виконані в цій справі шляхом надання допомоги заявникам для відновлення їхніх будинків.

В. Оцінка Суду

1. Загальні принципи

93. Суд постійно стверджував, що хоча предметом статті 8 є по суті захист особи від свавільного втручання з боку органів державної влади, вона не просто змушує державу утримуватися від такого втручання. Окрім цього основного негативного заходу можуть існувати позитивні зобов’язання, притаманні ефективній повазі до приватного або сімейного життя і житла. Ці зобов’язання можуть передбачати вжиття заходів, спрямованих на забезпечення поваги до цих прав навіть у сфері відносин між приватними особами (див. *X і Y. проти Нідерландів*, рішення від 26 березня 1985, Series A № 91, стор. 11, § 23).

94. Крім того, мовчазна згода або потурання з боку органів влади Договірної Держави діям приватних осіб, які порушують передбачені Конвенцією права інших осіб у межах її юрисдикції, може спричинити

відповідальність держави за Конвенцією (див. *Kinr проти Туреччини* [ВП], № 25781/94, ECHR 2001-IV, § 81). Держава може бути визнана відповідальною, навіть якщо її представники діють *ultra vires* або всупереч інструкціям (див. *Ірландія проти Сполученого Королівства*, рішення від 18 січня 1978, Series A № 25, стор. 64, § 159).

95. Відповідальність держави може бути пов'язана з діями, які мають достатньо прямі наслідки для прав, гарантованих Конвенцією. При визначенні того, чи дійсно ця відповідальність задіяна, необхідно враховувати наступну поведінку цієї держави (див. *Паşcu і Інші проти Молдови і Росії* [ВП], № 48787/99, §§ 317, 382, 384-85 і 393, ECHR 2004-...).

96. Крім того, Суд не виключив можливості того, що позитивне зобов'язання держави відповідно до статті 8 щодо захисту фізичної недоторканності особи може поширюватися на питання, що стосуються ефективності кримінального розслідування (див. *Osman проти Сполученого Королівства*, рішення від 28 жовтня 1998, *Reports* 1998-VIII, стор. 3164, § 128).

97. Який би аналітичний підхід не було застосовано – позитивне зобов'язання або втручання – принципи, що застосовуються стосовно виправдання відповідно до статті 8 § 2, є переважно однаковими (див. *Powell і Rayner проти Сполученого Королівства*, рішення від 21 лютого 1990, Series A № 172). В обох контекстах необхідно враховувати справедливий баланс між конкуруючими інтересами особи та громадськості в цілому. В обох контекстах держава має певну можливість розсуду у визначенні кроків, яких необхідно вжити для забезпечення дотримання Конвенції (див. *Hatton і Інші проти Сполученого Королівства* [ВП], № 36022/97, § 98, ECHR 2003-VIII; *Rees проти Сполученого Королівства*, рішення від 17 жовтня 1986, Series A № 106, стор. 15, § 37, і *Leander проти Швеції*, рішення від 26 березня 1987, Series A № 116, стор. 25, § 59). Більш того, навіть у зв'язку з позитивними зобов'язаннями, що випливають зі статті 8 § 1, у визначенні необхідного балансу, цілі, зазначені у статті 8 § 2, можуть бути актуальними (див. *Rees*, цитовано вище, *loc. cit.*; див. також *Lopez Ostra проти Іспанії*, рішення від 9 грудня 1994, Series A № 303-C, стор. 54, § 51).

98. Зобов'язання Високих Договірних Сторін згідно зі статтею 1 Конвенції забезпечити кожному в межах своєї юрисдикції права і свободи, визначені в Конвенції, в сукупності зі статтею 3, вимагає від держав вживати заходів, спрямованих на те, щоб особи, які перебувають під їхньою юрисдикцією, не зазнавали жорстокого поводження, включно з жорстоким поводженням з боку приватних осіб (див. *М.С. проти Болгарії*, № 39272/98, §§ 149-50, ECHR 2004-...; *А. проти Сполученого Королівства*, рішення від 23 вересня 1998, *Reports* 1998-VI, стор. 2699, § 22; *З. і Інші проти Сполученого*

Королівства [ВП], № 29392/95, §§ 73-75, ECHR 2001-V, і *Е. і Інші проти Сполученого Королівства*, № 33218/96, 26 листопада 2002).

99. Стаття 3 Конвенції закріплює одну з основоположних цінностей демократичного суспільства. Вона забороняє в абсолютний спосіб катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання незалежно від обставин і поведінки потерпілого (див. наприклад, *Labita проти Італії* [ВП], № 26772/95, § 119, ECHR 2000-IV).

100. Згідно з практикою Суду, жорстоке поводження повинно досягти мінімального рівня тяжкості, аби підпадати під сферу дії статті 3. Оцінка цього мінімуму є відносною. Це залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках, стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див. поміж іншими рішеннями, *Ірландія проти Сполученого Королівства*, рішення від 18 січня 1978, Series A № 25, стор. 65, § 162).

101. Суд вважає, що поводження є «нелюдським», якщо, поміж іншим, воно було умисним, застосовувалося протягом декількох годин поспіль і викликало або дійсні тілесні ушкодження, або тяжкі фізичні та психічні страждання. Суд вважає, що поводження є «таким, що принижує гідність», якщо воно викликало у потерпілих почуття страху, страждань і неповноцінності, здатних принижувати і зневажати їх (див. наприклад, *Kudla проти Польщі* [ВП], № 30210/96, § 92, ECHR 2000-XI). Під час розгляду питання про те, чи є особлива форма поводження «такою, що принижує гідність», у розумінні статті 3, Суд буде враховувати, чи є його метою принизити та зневажити відповідну особу, а також, стосовно його наслідків, чи воно негативно впливає на його чи її особистість у спосіб, не сумісний зі статтею 3 (див. наприклад, *Raninen проти Фінляндії*, рішення від 16 грудня 1997, Reports 1997-VIII, стор. 2821-22, § 55). Проте відсутність подібної мети не може остаточно виключати висновок про порушення статті 3 (див. наприклад, *Peers проти Греції*, № 28524/95, § 74, ECHR 2001-III).

2. Застосування згаданих принципів

102. Суд зазначає, що фактичне знищення будинків і майна заявників, а також насильницьке вигнання їх із села відбулися у вересні 1993 року, до ратифікації Румунією Конвенції у червні 1994 року. Тому Суд не може розглядати їх (див. *Moldovan і Інші проти Румунії* рішення щодо прийнятності, №№ 41138/98 і 64320/01 об'єднані, 13 березня 2001).

103. З доказів, наданих заявниками, та рішень судів цивільної юрисдикції, видно, що співробітники поліції були причетні до організованих дій зі спалювання будинків, а пізніше, вже після червня 1994 року, намагалися приховати цей інцидент (див. параграфи 39, 40, 48, 50, 52 і 53 вище). Після цього інциденту, заявники, вигнані із села і

зі своїх будинків, мали жити, а деякі з них досі живуть, у переповнених і неналежних умовах – у підвалах, курниках, стайнях тощо, часто змінювали місце проживання, переїздили до друзів або родичів, де жили у надзвичайно перенаселених умовах.

104. Тому, беручи до уваги безпосередні наслідки дій представників держави для прав заявників, Суд вважає, що є задіяною відповідальність Уряду за наступні умови життя заявників.

105. У даній справі не викликає сумніву, що питання про умови життя заявників підпадають під сферу дії їхнього права на повагу до сімейного та приватного життя, а також житла. Таким чином, стаття 8 чітко застосовується до цих скарг.

106. Тому завданням Суду є визначити, чи національні органи влади вжили належних заходів для припинення порушень прав заявників.

107. У зв'язку з цим Суд зазначає наступне:

(а) незважаючи на причетність представників держави до спалення будинків заявників, прокуратура не спромоглася порушити проти них кримінальну справу, а, отже, перешкодила національним судам притягнути до відповідальності цих посадових осіб і покарати їх;

(б) національні суди протягом багатьох років відмовлялися присуджувати відшкодування матеріальної шкоди за знищення речей і меблів заявників і обґрунтовували цю відмову твердженнями щодо недобросовісності заявників (див. параграф 71);

(с) лише у рішенні, постановленому 12 травня 2003 року, через десять років після подій, суд жудеця Муреш призначив компенсацію за зруйновані будинки, але не за втрату речей;

(д) у рішенні у кримінальній справі проти обвинувачених селян були зроблені дискримінаційні зауваження щодо ромського походження заявників (див. параграф 44);

(е) клопотання заявників про відшкодування моральної шкоди також були відхилені у першій інстанції, оскільки суди цивільної юрисдикції вважали, що події - спалення їхніх будинків і вбивство кількох членів їхніх сімей – за своїм характером не можуть призвести до моральної шкоди (див. параграфи 72 і 76);

(ф) розглядаючи клопотання заявниці Флореа Марії Золтан про присудження аліментів на утримання неповнолітньої дитини, батько якої був спалений живцем під час згаданих подій, суд жудеця Тиргу-Муреш присудив у рішенні у справі від 12 травня 2003 року, яке стало остаточним 25 лютого 2005 року, суму, еквівалентну чверті мінімальної заробітної плати, і вирішив зменшити її вдвічі на тій підставі, що загиблі жертви спровокували злочини;

(г) три будинки досі не відбудовані, і, як видно з фотографій, наданих заявниками, будинки, відбудовані державою, є непридатними

для проживання, між вікнами і стінами великі тріщини, а дахи незавершені; і

(h) більшість заявників на сьогоднішній день не повернулися до свого села і живуть розкиданими по всій Румунії та Європі.

108. На думку Суду, наведені докази в сукупності викривають загальне ставлення органів влади - прокурорів, судів кримінальної та цивільної юрисдикції, уряду та місцевих органів влади - яке закріплювало почуття невпевненості заявників після червня 1994 року та становило перешкоду для права заявників на повагу до їхнього приватного і сімейного життя та їхнього житла (див., *mutatis mutandis*, *Akdivar проти Туреччини*, рішення від 16 вересня 1996, *Reports* 1996-IV, стор. 1215, § 88).

109. Суд дійшов висновку, що зазначена перешкода і неодноразова неспроможність влади припинити порушення прав заявників становлять серйозне порушення статті 8 Конвенції тривалого характеру.

110. Крім того, він вважає, що умови проживання заявників протягом останніх десяти років, зокрема занадто переповнені та антисанітарні умови та їхній згубний вплив на здоров'я та добробут заявників, у поєднанні з тривалістю періоду, протягом якого вони мусили жити в таких умовах, та із загальним ставленням влади, мали викликати у них значні душевні страждання, принижуючи таким чином їхню людську гідність і породжуючи в них такі почуття, як приниження і упослідженість.

111. Крім того, зауваження щодо чесності та способу життя заявників, зроблені деякими державними органами, що розглядали їхні скарги (див. рішення судів у цивільних і кримінальних справах і зауваження, зроблені мером Кецані, параграфи 44, 66 і 71 вище), за відсутності будь-якого обґрунтування з боку цих органів, виглядають суто дискримінаційними. У зв'язку з цим Суд нагадує, що дискримінація за ознакою раси сама по собі може призвести до поводження, що принижує гідність, у розумінні статті 3 Конвенції (див. *East African Asians проти Сполученого Королівства*, звіт Комісії, 14 грудня 1973, DR 78, стор. 5, п. 62).

Тому такі зауваження слід враховувати як обтяжуючу обставину під час розгляду скарги заявників за статтею 3 Конвенції.

112. Суд вважає, що на вищенаведені висновки не впливають висновки, зроблені у рішенні Апеляційного суду Тиргу-Муреша від 24 лютого 2004 року, яке стало остаточним 25 лютого 2005 року, оскільки Суд зазначає, що зазначене рішення не визнало порушення Конвенції і не надало відшкодування за нього (див., наприклад, *Атиур проти Франції*, рішення від 25 червня 1996, *Reports* 1996-III, стор. 846, § 36, і *Dalban проти Румунії* [ВП], № 28114/95, § 44, ECHR 1999-VI).

113. У світлі викладеного вище, Суд вважає, що умови проживання заявників та расова дискримінація, якій вони були піддані публічно через те, як їхні скарги розглядалися різними органами влади, становлять втручання в їхню людську гідність, що, з огляду на особливі обставини цієї справи, є "поводженням, що принижує гідність", у розумінні статті 3 Конвенції.

114. Тому мало місце порушення статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

115. Заявники скаржилися, що нездатність органів влади провести належне кримінальне розслідування, що завершилося б офіційними обвинуваченнями та засудженням всіх відповідальних осіб, позбавила їх доступу до суду за цивільним позовом про відшкодування шкоди проти держави щодо неправомірних дій відповідних посадових осіб поліції. Кілька заявників також скаржилися, що через тривалість кримінального провадження цивільне провадження ще не закінчилося. Вони посилались на статтю 6 § 1 Конвенції, відповідні частини якої кажуть наступне:

“Кожен має право на справедливий і публічний розгляд своєї справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов’язків цивільного характеру...”

A. Право на доступ до суду

116. Заявники стверджували, що, оскільки рішення про відмову у притягненні до кримінальної відповідальності ґрунтувалося на висновку про те, що підозрюваний не вчинив відповідне діяння (стаття 10 (с) Кримінально-процесуального кодексу), вони не могли подати цивільний позов проти поліції. Подібний висновок унеможливорює таке провадження, що передбачає, що ймовірний обвинувачений вчинив оскаржуване діяння. Заявники погодилися, що ситуація була б іншою, якби прокурор обґрунтував своє рішення не притягати до кримінальної відповідальності працівників поліції відсутністю вини.

Більш того, згідно зі статтею 1003 Цивільного кодексу, позов до всіх цивільних відповідачів мав бути пред’явлений у рамках одного провадження, оскільки вони несли солідарну відповідальність. Отже, заявники не могли подати позов проти працівників поліції окремо від цивільних осіб. Подаючи кримінальні скарги, заявники долучили цивільний позов до кримінального провадження проти всіх потенційних підсудних, включаючи співробітників поліції. Незважаючи на те, що суд кримінальної юрисдикції висловив думку про те, що винних осіб більше, ніж тих, кому було пред’явлене обвинувачення, проте суд цивільної юрисдикції оцінив лише збитки,

заподіяні засудженими відповідачами або їхніми спадкоємцями. Він зробив так тому, що, згідно зі статтею 22 Кримінально-процесуального кодексу, висновки суду кримінальної юрисдикції щодо існування діянь, особи злочинця та наявності вини є обов'язковими для суду цивільної юрисдикції. Таким чином, суд цивільної юрисдикції не міг суперечити висновкам суду кримінальної юрисдикції щодо того, хто є винними особами.

Зрештою, заявники вважали, що дана ситуація відмінна від тієї, що мала місце у справі *Asenov і Інші проти Болгарії* (рішення від 28 жовтня 1998, *Reports* 1998-VIII). У тій справі до поліції можна було подати позов до суду цивільної юрисдикції на підставі Закону про відповідальність держави за завдану шкоду, і такий позов був звільнений від сплати судових витрат. У румунському законодавстві не було положень, що дозволяли особі подавати позов до співробітника поліції в суді цивільної юрисдикції за стверджуване жорстоке поводження. Навіть якщо припустити, що заявники могли подати цивільний позов проти працівників поліції, вони через свою знедоленість не змогли б сплатити судові витрати - близько 10% від заявлених збитків – внаслідок чого суд відмовився б розглядати вимоги щодо суті.

117. Уряд стверджував, що, незважаючи на рішення прокурора не притягати до кримінальної відповідальності працівників поліції, які нібито брали участь у заворушеннях, заявники могли подати цивільний позов проти поліції на підставі статей 999 та 1000 Цивільного кодексу, якби було доведено, що поліція завдала шкоди, за яку несе відповідальність. Більш того, стаття 22 Кримінально-процесуального кодексу не перешкоджала заявникам подавати такі цивільні позови. Уряд зазначив, що право на доступ до суду не включає право на порушення кримінальної справи проти третьої особи або з метою визнання цієї особи винною. У зв'язку з цим Уряд посилався на згадану справу *Asenov*.

118. Суд нагадує, що стаття 6 § 1 гарантує кожному право на розгляд у суді будь-якого спору, що стосується цивільних прав та обов'язків. Право на доступ до суду у цивільних справах є одним з аспектів "права на судовий розгляд", закріплених у статті 6 (див., поміж багатьма рішеннями, *Aksoy проти Туреччини* рішення від 18 грудня 1996, *Reports* 1996-VI, стор. 2285, § 92; *Waite і Kennedy проти Німеччини* [ВП], № 26083/94, § 50, ECHR 1999-I; *Golder проти Сполученого Королівства*, рішення від 21 лютого 1975, Series A, № 18, стор. 18, § 36.) Це положення, безсумнівно, застосовується до цивільного позову про відшкодування шкоди у випадках, коли представники державних органів могли бути причетні до поводження, що суперечить статті 3, включно зі знищенням житла і майна.

Вимога доступу до суду повинна бути закріплена не тільки в законодавстві, але й на практиці, без чого цьому засобу правового захисту бракуватиме необхідної доступності та ефективності (див., *mutatis mutandis*, *Akdivar i Inui*, цитовано вище, стор. 1210, § 66). Це особливо стосується права на доступ до суду з огляду на важливе місце, яке в демократичному суспільстві займає право на справедливий судовий розгляд (див. наприклад, *Airey проти Ірландії*, рішення від 9 жовтня 1979, Series A № 32, стор. 12-13, § 24).

Крім того, лише інституція, яка має повну юрисдикцію, включно з повноваженням скасовувати у всіх відношеннях, з питань факту та права, оскаржуване рішення, заслуговує на визначення "суду" у розумінні статті 6 § 1 (див. наприклад, *Umlauf проти Австрії*, рішення від 23 жовтня 1995, Series A № 328-B, стор. 39-40, §§ 37-39).

Оцінюючи наявність ефективного засобу правового захисту у випадку руйнування будинків, Суд повинен враховувати незахищеність та уразливість становища заявників, а також той факт, що після згаданих подій вони мали стати залежними від органів влади у своїх основних потребах (див. *Akdivar*, цитовано вище, стор. 1213, § 73).

119. Уряд стверджував, що заявники мали порушити проти працівників поліції, які нібито були причетні до подій, провадження в судах цивільної юрисдикції, які могли б вивчити щодо суті позов про відшкодування шкоди, незалежно від результату кримінального розслідування на національному рівні. Проте заявники цією можливістю не скористались, оскільки вони на жодній стадії не висували позову проти працівників поліції про відшкодування шкоди.

Що стосується національної судової практики, наведеної сторонами, Суд зауважує, що в жодній з цих справ не було вирішено, що суд цивільної юрисдикції не буде зв'язаний рішенням органів прокуратури про припинення кримінального розслідування на тій підставі, що діяння не було скоєне обвинуваченим. Це також стосується справи 1972 року, яка була наведена Урядом (параграф 83 вище), у якій єдине питання полягало у тому, чи є суд цивільної юрисдикції компетентним розглядати цивільний позов, незважаючи на припинення кримінального провадження. У цьому випадку Верховний суд не вирішував питання про те, чи був суд цивільної юрисдикції зв'язаний висновками правоохоронних органів.

120. Отже, Суд вважає, що не було доведено, що за конкретних обставин цієї справи існувала можливість подати результативний цивільний позов про відшкодування збитків проти працівників поліції. Тому Суд не може визначити, чи могли національні суди постановляти рішення щодо позовів заявників, якби вони, наприклад, подали позови проти окремих працівників поліції.

121. Однак слід зазначити, що заявники подали цивільний позов проти цивільних осіб, які були визнані винними судом кримінальної юрисдикції, вимагаючи компенсації за свої житлові умови після знищення своїх будинків. Цей позов був успішним та ефективним, і заявники отримали відшкодування (параграф 77 вище). За таких обставин Суд вважає, що заявники не можуть вимагати додаткового права на окремих цивільний позов проти працівників поліції, які, як стверджується, були причетні до цього інциденту.

122. У світлі наведених міркувань Суд вважає, що не було порушення статті 6 § 1 стосовно ефективного доступу заявників до суду.

В. Щодо тривалості провадження

123. Заявники стверджували, що, незважаючи на наявність численних потенційних підсудних та свідків, справа була не дуже складна. Факти були відносно простими, заявники мали змогу надати поліції імена багатьох причетних осіб. Справа не містила жодних нових або складних правових питань. Румунська влада зволікала з арештом обвинувачених з вересня 1993 року до січня 1997 року, не навівши жодної достовірної причини. Заявники спростували твердження Уряду про те, що ця затримка виникла внаслідок несплати гонорарів експерта. Заявники зазначили, що вони збідніли, живуть в жахливих умовах і не можуть платити за експертну допомогу. Якщо їхня фінансова неспроможність сплатити такі гонорари призвела до втрати їхнього права на розгляд їхніх цивільних позовів, то це саме по собі є порушенням статті 6 § 1 Конвенції.

Більш того, цивільні позови були вирішальними для заявників, оскільки стосувались їхніх зусиль відновити зруйновані будинки і нормальне життя, щоб забезпечити гідні умови проживання для своїх дітей та інших членів сім'ї.

Вони посилались на розлогу практику Суду, включно зі справами *Torri проти Італії* (рішення від 1 липня 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-IV), *Corigliano проти Італії* (рішення від 10 грудня 1982, Series A № 57), *Bunkate проти Нідерландів* (рішення від 26 травня 1993, Series A № 248-B), і *De Micheli проти Італії* (рішення від 26 лютого 1993, Series A № 257-D).

124. Уряд вважав, що справа була складною, оскільки стосувалася злочинів, скоєних багатьма селянами протягом всієї ночі, і що була необхідна експертна оцінка вартості пошкодженого майна. Уряд стверджував, що заявники були частково відповідальними за тривалість цивільного провадження, оскільки протягом багатьох тижнів відмовлялися платити призначеному судом експертові.

125. Суд нагадує, що обґрунтованість тривалості провадження повинна оцінюватися з огляду на обставини справи та з урахуванням наступних критеріїв: складність справи, поведінка заявника та відповідних органів і важливість спору для заявника (див. поміж багатьма рішеннями, *Frydlender проти Франції* [ВП], № 30979/96, § 43, ECHR 2000-VII).

126. При розрахунку відповідного періоду слід враховувати кримінальне провадження, якщо його наслідок може вплинути на результат цивільного спору в судах загальної юрисдикції (див. *Rezette проти Люксембургу*, № 73983/01, § 32, 13 липня 2004).

127. Хоча юрисдикція Суду *ratione temporis* охоплює лише період після набрання чинності Конвенцією стосовно Румунії 20 червня 1994 року, він враховуватиме стан провадження, що склався на вказану дату (див. поміж іншими рішеннями, *mutatis mutandis*, *Yağci i Sargin проти Туреччини*, рішення від 8 червня 1995, Series A № 319-A, стор. 16, § 40).

128. Період, що розглядається, розпочався у вересні 1993 року, коли заявники подали свої скарги та заяву про приєднання до провадження як цивільні позивачі, і закінчився 25 лютого 2005 року. Провадження тривали протягом більш ніж одинадцяти років, з них дев'ять місяців до набуття чинності Конвенцією щодо Румунії. Три судові інстанції розглядали цей аспект справи.

129. Суд зазначає, що п'ять років минули до того, як цивільна справа була відокремлена від кримінальної скарги 23 червня 1998 року (див. параграф 43), аби прискорити провадження. Однак лише 12 січня 2001 року було винесено перше рішення, тобто більш ніж через сім років після подання цивільного позову. Це рішення було скасовано 17 жовтня 2001 року через значну кількість процесуальних помилок (див. параграф 75 вище). Лише через два роки, у травні 2003 року, суд жудеця зміг постановити інше рішення щодо суті. 24 лютого 2004 року апеляційний суд частково змінив рішення суду нижчої інстанції. Верховний суд своїм остаточним рішенням від 25 лютого 2005 року залишив без змін рішення апеляційного суду. Незважаючи на те, що Суд усвідомлює складність організації судочинства з більш ніж тридцятьма відповідачами та цивільними позивачами і необхідність експертної оцінки збитків, завданих потерпілим, він зазначає, що затримки не були пов'язані з часом, необхідним для отримання експертних звітів, оскільки основний звіт був готовий у 1999 році. Затримки були спричинені скоріше різними помилками, вчиненими національними судами.

130. Беручи до уваги критерії, напрацьовані у практиці для оцінки обґрунтованості тривалості провадження та конкретних обставин справи, Суд вважає, що тривалість цивільного провадження,

порушеного заявниками, не відповідала вимозі щодо розумного часу, передбаченій у статті 6 § 1 Конвенції.

131. Тому мало місце порушення статті 6 § 1 також і у цьому аспекті.

V. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 14 В СУКУПНОСТІ ЗІ СТАТТЯМИ 6 І 8 КОНВЕНЦІЇ

132. Заявники повідомили, що через свою етнічну приналежність вони стали жертвами дискримінації з боку судових органів і посадових осіб, всупереч статті 14 Конвенції, котра каже:

“Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.”

133. Вони стверджували, що зауваження, наведені судом жудеця Тиргу-Муреш у рішенні від 17 липня 1998 року, містять чіткі антиромські настрої, і що відмова влади поліпшити їхні житлові умови після подій у вересні 1993 року була проявом ворожнечі до ромського населення. Вони стверджували, що місцеві чиновники, зокрема мер Хедерені у своїй інформаційній записці, що стосується ситуації з ромськими будинками, які відбудовувалися, продемонстрували очевидну упередженість проти ромських родин, всупереч статті 8 в сукупності зі статтею 14. Більш того, зауваження, наведені судом жудеця Тиргу-Муреш у рішенні від 17 липня 1998 року, хоч і зроблені у рамках кримінального провадження після відокремлення цивільної і кримінальної справ, могли мати наслідки для вирішення цивільної справи, з огляду на тісний взаємозв'язок в румунському законодавстві між кримінальним провадженням і цивільними позовами.

134. Крім того, несподіване відхилення судом цивільної юрисдикції у рішенні від 12 січня 2001 року будь-яких вимог, пов'язаних з майном або меблями, його коментарі, що характеризують заявників як брехунів і осіб, які ухиляються від сплати податків, відмова присудити компенсацію за моральну шкоду, спричинену знищенням будинків, і призначене ним занизьке, неналежне відшкодування збитків, становлять дискримінацію в здійсненні права заявників на справедливий розгляд їхніх цивільних позовів, всупереч статті 6 в сукупності зі статтею 14.

135. Уряд стверджував, що за відсутності порушення статті 8, заявники не могли стверджувати про порушення статті 14. У будь-якому випадку державні органи надавали допомогу ромській громаді

Хедерені на тих самих умовах, що й іншим категоріям населення, наприклад, тим, хто постраждав від стихійних лих. Таким чином, не було встановлено жодної дискримінації. Оскільки заявники посилалися на статтю 6 в сукупності зі статтею 14, Уряд визнав, що оскаржувані вислови були використані, але стверджував, що це сталося під час кримінального провадження, в якому заявники були не підсудними, а цивільними позивачами. Отже, стаття 6 не застосовується до цього провадження, і на статтю 14 не можна посылатись.

136. Суд нагадує, що стаття 14 лише доповнює інші матеріальні положення Конвенції та Протоколів. Вона не має самостійного існування, оскільки діє виключно у зв'язку з користуванням правами і свободами, захищеними цими положеннями. Хоча застосування статті 14 не передбачає порушення цих положень - і в цьому відношенні воно є автономним – проте не може бути мови про його застосування, якщо факти, що розглядаються, не підпадають під сферу дії одного або декількох згаданих положень (див. поміж багатьма рішеннями, *Abdulaziz, Cabales i Balkandali проти Сполученого Королівства*, рішення від 28 травня 1985, Series A № 94, стор. 35, § 71, і *Karlheinz Schmidt проти Німеччини*, рішення від 18 липня 1994, Series A № 291-B, стор. 32, § 22).

137. Що стосується обсягу гарантії, передбаченої статтею 14, то згідно з усталеною практикою Суду, різниця у ставленні є дискримінаційною, якщо вона не має об'єктивних і розумних обґрунтувань, тобто, якщо вона не переслідує законну мету, або якщо немає розумних відносин пропорційності між використаними засобами та метою, яку прагнуть реалізувати. Більш того, Договірні держави користуються певною можливістю розсуду в оцінці того, чи, і в якій мірі, відмінності в інших подібних ситуаціях виправдовують інакше ставлення (див. наприклад, *Gaygusuz проти Австрії* рішення від 16 вересня 1996, Reports 1996-IV, стор. 1142, § 42, і *Fretté проти Франції*, № 36515/97, § 34, ECHR 2002-I).

138. Суд вважає, що факти цієї справи підпадають під сферу застосування статей 6 і 8 Конвенції (див. параграфи 105, 109, 126 і 131 вище) і, відповідно, стаття 14 застосовується.

139. Він відзначає, насамперед, що напади були спрямовані проти заявників через їхнє ромське походження. Суд не є компетентним *ratione temporis* розглядати в рамках Конвенції саме спалення будинків заявників та вбивства деяких їхніх родичів. Проте він зазначає, що ромська етнічна приналежність заявників мала бути вирішальною для тривалості та результату національного провадження, після набуття чинності Конвенцією щодо Румунії. Суд також відзначає неодноразові дискримінаційні зауваження, зроблені владою протягом усього розгляду справи, що стосується прав заявників за статтею 8, коли було

відхилено вимоги щодо майна або меблів, та необґрунтовану відмову до 2004 року призначати відшкодування моральної шкоди за знищення родинних будинків.

Що стосується рішення від 24 лютого 2004 року, залишеного без змін Касаційним судом 25 лютого 2005 року, то рішення про зменшення відшкодування моральної шкоди було мотивовано зауваженнями, що безпосередньо стосуються етнічної характеристики заявників.

140. Суд зауважує, що Уряд не навів жодного обґрунтування цієї різниці у ставленні до заявників. Відповідно, Суд вважає, що було порушено статтю 14 Конвенції в сукупності зі статтями 6 і 8.

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

A. Матеріальна і моральна шкода

141. Стаття 41 Конвенції каже:

“Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї, і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.”

142. Заявники вимагали відшкодування матеріальних збитків за втрату своїх будинків і домогосподарств. Вони визнали, що деякі будинки були відновлені Урядом, але будівлі були дефектними, і більшість з них у будь-якому випадку були лише частково відбудовані.

Їхні вимоги щодо втрати будинків ґрунтувалися на висновках експерта, призначеного судом жудеця Тиргу-Муреш.

Вони підкреслили, що в більшості випадків вони не мали жодного незалежного підтвердження вартості своїх господарських товарів, оскільки будь-які письмові докази були знищені під час пожежі. Вони наполягали на тому, що, незважаючи на рівень бідності, жоден з будинків не був порожнім, і, посилаючись на наведене рішення у справі *Akdivar*, вони повідомили, що якщо їхня декларація майна та запропоновані оцінки не будуть прийняті, Суд може оцінити вартість простого умеблювання та інших господарських товарів на справедливій основі.

Деякі заявники вимагали відшкодування витрат на альтернативне житло після переселення внаслідок знищення їхніх будинків.

143. Зокрема, заявники вимагали наступні суми: Юліус Молдован вимагав 40000 євро (EUR) за знищення свого будинку і 55000 EUR за знищення своїх предметів домашнього користування та іншого майна, включно з виторгом від продажу 400 овець, який згорів під час пожежі; Меленуца Молдован - 2133 EUR за знищення предметів

домашнього користування; Марія Молдован - 947 EUR за знищення своїх предметів домашнього користування; Отілія Росташ - 2573 EUR за знищення предметів домашнього користування; Перту (Груя) Лекетуш - 10738 EUR за знищення свого будинку і предметів домашнього користування; Марія Флоареа Золтан - 2240 EUR за знищення предметів домашнього користування, і Петру (Дігела) Лекетуш - 5530 EUR за знищення свого будинку і предметів домашнього користування.

144. Заявники також стверджували, що розчарування та безпорадність, яких вони зазнали через непритягнення поліції до кримінальної відповідальності, тривалі затримки у розгляді їхніх цивільних позовів, расистське ставлення суддів, небезпека їхнього житлового становища та умови, у яких вони проживали - і в деяких випадках жили до цих пір - вимагали відшкодування моральної шкоди для досягнення справедливої сатисфакції. У листі їхнього представника від 29 серпня 2003 року вони вимагали стосовно цього суми в розмірі від 30 000 до 50 000 євро на кожного заявника, залежно від їхньої індивідуальної ситуації: заявники, чиї будинки були відбудовані, вимагали по 30 тисяч євро, а заявники, чиї будинки не були відбудовані, тобто Петру (Дігела) Лекетуш і Марія Флоареа Золтан, вимагали по 50 тис. євро кожному.

145. 29 січня 2003 року пані Марія Флоареа Золтан вимагала 100000 євро як компенсацію за моральну шкоду. Вона зазначила, що після подій у вересні 2003 року вона та її син були вигнані з Хедерені, і всі спроби повернутися туди були безуспішними. Більш того, вона зазнала приниження і переслідувань з боку таємної поліції, яка стежила за нею, і в результаті масової медіа-кампанії в Румунії, яка змальовувала ромське населення як злочинців. Тому вона та її син поїхали до Сполученого Королівства в 2001 році, де отримали політичний притулок. Вона та її син на даний час проходять лікування, окрім інших установ, у медичній фундації для жертв катувань у зв'язку з психологічними порушеннями, яких вони зазнали після цих подій.

У листі, надісланому Суду 19 липня 2004 року, пані Отілія Росташ вимагала 120000 EUR на відшкодування шкоди, а пані Меленуца Молдован вимагала 100000 EUR.

У листі від 6 липня 2004 року Юліус Молдован просив 196 875 євро за знищення свого будинку та побутових товарів, враховуючи девальвацію національної валюти Румунії за останні десять років. Він також вимагав 300 000 євро на відшкодування моральної шкоди.

146. У підсумку, беручи разом усі вимоги щодо відшкодування матеріальної і моральної шкоди, заявники вимагали наступні суми: Юліус Молдован 496875 EUR; Меленуца Молдован 100000 EUR; Марія Молдован 30947 EUR; Отілія Росташ 120000 EUR; Петру (Груя)

Лекетуш 40738 EUR; Марія Флоареа Золтан 1002240 EUR і Петру (Дігела) Лекетуш 55530 EUR.

147. Заявники не висували вимог щодо відшкодування видатків і витрат.

148. Уряд стверджував, що він не може бути визнаний відповідальним за стверджувані порушення, і що у будь-якому випадку він надав кошти на реконструкцію будинків заявників. У жовтні 2003 року Уряд надав звіт, підготовлений на його прохання місцевим експертом. Згідно з цим звітом, умови проживання заявників після реконструкції деяких будинків були або «хорошими», або «задовільними». Проте вважалося, що необхідні подальші роботи для того, щоб ці будівлі були придатними для проживання: цегляна кладка та проведення електрики, стелі та водостічні труби, вартість яких оцінювалася в 1000 євро.

У кожному випадку, Уряд вважав, що суми, які вимагали заявники, є надмірними і необґрунтованими.

149. Суд нагадує свої висновки про те, що:

- заявники зазнали поводження, що принижує гідність, у розумінні статті 3 Конвенції;
- мало місце втручання у їхнє право на повагу до їхнього приватного і сімейного життя та житла, всупереч статті 8;
- тривалість цивільного провадження не відповідала вимогам статті 6 § 1 щодо розумного часу; і
- заявники зазнали дискримінації у розумінні статті 14 за ознакою етнічного походження у реалізації їхніх прав, передбачених статтею 8.

Всі ці порушення Конвенції сталися через умови проживання заявників після червня 1994 року, внаслідок втручання органів влади у права заявників та їхню неодноразову неспроможність припинити ці порушення.

150. Суд вважає, що існує причинно-наслідковий зв'язок між виявленими порушеннями та заявленими вимогами про відшкодування матеріальної шкоди, оскільки було встановлено, що Уряд несе відповідальність за неспроможність припинити порушення прав заявників, які призвели до неприйнятних умов проживання. Він зазначає, що звіти експертів, надані сторонами, є неточними та непослідовними. Суд також вважає, що внаслідок встановлених порушень заявники без сумніву зазнали моральної шкоди, яка не може бути відшкодована лише шляхом встановлення порушення.

151. Отже, враховуючи тяжкість порушень Конвенції, потерпілими від яких є заявники, до суми, яка вже була надана на національному рівні остаточним рішенням від 25 лютого 2005 року, і судячи на справедливій основі, як того вимагає стаття 41 Конвенції, Суд

присуджує їм наступні суми, а також будь-які податки, які можуть у зв'язку з цим бути стягнені:

- (a) 60000 EUR Юліусу Молдовану на відшкодування матеріальної і моральної шкоди;
- (b) 13000 EUR Меленуці Молдован на відшкодування матеріальної і моральної шкоди;
- (c) 11000 EUR Марії Молдован на відшкодування матеріальної і моральної шкоди;
- (d) 15000 EUR Отілії Росташ на відшкодування матеріальної і моральної шкоди;
- (e) 17000 EUR Петру (Груя) Лекетушу на відшкодування матеріальної і моральної шкоди;
- (f) 95000 EUR Марії Флоареа Золтан на відшкодування матеріальної і моральної шкоди; і
- (g) 27000 EUR Петру (Дігела) Лекетушу на відшкодування матеріальної і моральної шкоди.

152. Суд вважає, що ці суми мають становити повне і остаточне вирішення справи, включно з відшкодуванням на національному рівні.

В. Пеня

153. Суд вважає за доречне, щоб пеня за несвочасну сплату була в розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, яка діє упродовж прострочення періоду виплати, плюс три відсотки.

З ЦИХ ПРИЧИН СУД

1. *Постановляє*, одноголосно, що було порушення статті 8 Конвенції (параграф 109 вище);
2. *Постановляє*, одноголосно, що було порушення статті 3 Конвенції (параграф 114 вище);
3. *Постановляє*, п'ятьма голосами проти двох, що не було порушення статті 6 § 1 Конвенції через відмову у доступі до правосуддя (параграф 122 вище);
4. *Постановляє*, одноголосно, що було порушення статті 6 § 1 Конвенції через тривалість провадження (параграф 131 вище);

5. *Постановляє*, одноголосно, що було порушення статті 14 в сукупності зі статтями 6 і 8 Конвенції (параграф 140 вище);

6. *Постановляє* одноголосно

(а) що держава-відповідач має сплатити заявникам протягом трьох місяців, починаючи з дня, коли дане рішення стане остаточним відповідно до статті 44 § 2 Конвенції, наступні суми:

- (i) 60000 EUR (шістдесят тисяч євро) Юліусу Молдовану на відшкодування матеріальної і моральної шкоди;
- (ii) 13000 EUR (тринадцять тисяч євро) Меленуці Молдован на відшкодування матеріальної і моральної шкоди;
- (iii) 11000 EUR (одинадцять тисяч євро) Марії Молдован на відшкодування матеріальної і моральної шкоди;
- (iv) 15000 EUR (п'ятнадцять тисяч євро) Отілії Росташ на відшкодування матеріальної і моральної шкоди;
- (v) 17000 EUR (сімнадцять тисяч євро) Петру (Груя) Лекетушу на відшкодування матеріальної і моральної шкоди;
- (vi) 95000 EUR (дев'яносто п'ять тисяч євро) Марії Флоареа Золтан на відшкодування матеріальної і моральної шкоди;
- (vii) 27000 EUR (двадцять сім тисяч євро) Петру (Дігела) Лекетушу на відшкодування матеріальної і моральної шкоди;

(b) ці суми мають бути конвертовані у грошову одиницю держави-відповідача за курсом, чинним на момент розрахунку, за винятком пані Золтан, щодо якої вони мають бути конвертовані у фунти стерлінгів на момент розрахунку і сплачені на банківський рахунок заявниці у Сполученому Королівстві;

(c) по закінченні зазначених вище трьох місяців і до остаточного розрахунку, на названу суму нараховуватимуться відсотки в розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, яка діє упродовж прострочення періоду виплати, плюс три відсотки;

7. *Відхиляє* одноголосно решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Складено англійською мовою і письмово повідомлено 12 липня 2005 року, відповідно до правила 77 §§ 2 і 3 Регламенту Суду.

С. Доле
секретар

Ж.-П. КОСТА
Голова

Відповідно до статті 45 § 2 Конвенції і правила 74 § 2 Регламенту Суду, до цього рішення долучено наступні думки:

- (a) спільна думка, що висловлює незгоду, суддів Бірсан і Мулароні;
і
- (b) спільна думка, що висловлює часткову незгоду, суддів Томассен і Лукаїдес.

J.-P. C.
S. D.

СПІЛЬНА ДУМКА, ЩО ВИСЛОВЛЮЄ НЕЗГОДУ, СУДДІВ БІРСАН І МУЛАРОНІ

Ми поділяємо думку більшості, що мало місце порушення статей 3 і 8 Конвенції.

Проте, ми робимо цей висновок на частково інших підставах, ніж більшість.

Відзначаючи, що факти, що спричинили скарги заявників, відбулися у вересні 1993 року, до ратифікації Румунією Конвенції у червні 1994 року, ми вважаємо, що наступні чинники є необхідними для встановлення порушення статей 3 і 8:

(1) прокуратура не порушила кримінальну справу проти тих державних службовців, які явно були причетні до спалення будинків заявників, таким чином перешкоджаючи національним судам встановити відповідальність цих посадових осіб і покарати їх;

(2) умови проживання заявників протягом останніх десяти років, зокрема, сильно переповнені та антисанітарні умови та їх негативний вплив на здоров'я та добробут заявників, у поєднанні з тривалістю періоду, протягом якого заявники повинні були жити в таких умовах, а також загальне ставлення органів влади (які, поміж іншим, висловили деякі дуже неприємні зауваження щодо ромського походження заявників у рішенні від 17 липня 1998 року у кримінальній справі), які, напевно, викликали у заявників значні страждання, що принизило їхню людську гідність і викликало в них такі почуття, як приниження і упослідженість. Три будинки досі не були відбудовані, а будинки, відбудовані владою, непридатні для проживання, мають великі тріщини між вікнами і стінами, а дахи неповністю накриті.

Що стосується інших чинників, врахованих більшістю (див. параграф 107), ми вважаємо, що та обставина, що національні суди протягом багатьох років відмовлялися присуджувати відшкодування шкоди, спричиненої знищенням майна і меблів заявників, і присудити відшкодування моральної шкоди, є прикриттям, але не належним аргументом для виявлення порушення статей 3 і 8. Система Конвенції є субсидіарною і передбачає вичерпання національних засобів правового захисту. Ми зауважуємо, що апеляційний суд Тиргу-Муреша у своєму рішенні від 24 лютого 2004 року, посилаючись, зокрема, на практику Суду, підтвердив право заявників на відшкодування матеріальної шкоди та присудив моральну шкоду (див. § 77). Цей висновок нещодавно підтвердив Верховний суд. Той факт, що сума, яку вимагали заявники, була зменшена національними судами з огляду на стан провокації, у якому відповідачі скоїли злочини, не спричиняє, на нашу думку, жодної проблеми за Конвенцією. Ця наша думка має принаймні дві наступні причини:

(1) Суд неодноразово стверджував, що, хоча стаття 6 § 1 Конвенції гарантує право на справедливий судовий розгляд, вона не встановлює жодних правил щодо прийнятності доказів або того, яким чином вони повинні бути оцінені, а тому, перш за все, ці питання мають бути врегульовані національним законодавством та національними органами влади (див. поміж багатьма рішеннями, *Garcia Ruiz проти Іспанії*, ВП, № 30544/96, § 28, CEDH 1999-I);

(2) з матеріалів справи видається, що стан провокації, який було враховано апеляційним судом Тиргу-Муреша, не позбавлений будь-якої фактичної бази. Таким чином, національні суди мали право робити висновки на підставі власної оцінки доказів.

Що стосується тієї обставини, що провадження тривали протягом багатьох років, то зауважимо, що Суд розглянув це питання окремо і одностайно визнав порушення статті 6 §1.

СПІЛЬНА ДУМКА, ЩО ВИСЛОВЛЮЄ ЧАСТКОВУ НЕЗГОДУ, СУДДІВ ТОМАССЕН І ЛУКАЇДЕС

На відміну від більшості Суду, я вважаю, що право заявників на доступ до суду у розумінні статті 6 § 1 Конвенції було порушене.

Скарга заявників полягала в тому, що, оскільки представники держави були причетні до подій 1993 року, які мали серйозні наслідки для їхніх прав, передбачених статтями 3, 6, 8 і 14, вони повинні були мати право на те, щоб суд розглянув їхні скарги та присудив їм відшкодування шкоди, завданої внаслідок дій, вчинених цими представниками держави. Проте заявники не могли подати позов до суду цивільної юрисдикції, оскільки органи прокуратури вирішили не порушувати кримінальну справу проти працівників поліції.

Суд визнає, що він не зміг зробити висновок, що позов про встановлення вини був би ефективним засобом правового захисту для цього аспекту скарг заявників (параграф 120). На мою думку, Суд повинен зробити висновок, що заявники не мали ефективного права на доступ до суду, аби вимагати відшкодування шкоди від працівників поліції, які нібито були причетні до цього інциденту.

Натомість, Суд встановив, що не було порушення статті 6 § 1 з огляду на відшкодування шкоди, призначеної заявникам судами цивільної юрисдикції у ході судового позову, поданого проти цивільних осіб, причетних до заворушення.

Проте, стаття 6 § 1 гарантує заявникам право звернутися до суду цивільної юрисдикції, який має повну юрисдикцію з питань факту і права, і має постановити рішення щодо їхнього позову про відшкодування шкоди, поданого проти будь-якого правопорушника, включно з, у цьому випадку, працівниками поліції.

Національні органи влади ніколи не визнавали порушення Конвенції через поведінку співробітників поліції, які нібито були причетні до заворушень. Як встановив Суд, не тільки не було проведено ефективного розслідування можливої участі співробітників поліції у спаленні будинків, але загальне ставлення органів влади виявляло небажання визнавати таку незаконну поведінку з боку працівників поліції (параграфи 107 - 113). Жоден суд не зміг перевірити причетність представників держави до спалення будинків і присудити, за потреби, відшкодування щодо цього.

Тому я не можу погодитися з висновком Суду, що гарантії статті 6 § 1 Конвенції щодо доступу до суду було дотримано тому, що цивільні особи були притягнуті до відповідальності і зобов'язані виплачувати компенсації заявникам. Під час розгляду справи проти цивільних осіб заявники не могли мати одночасно встановлену відповідальність держави, а внаслідок цього не було належно присуджено грошові компенсації.

42 **СПРАВА MOLDOVAN І ІНШІ ПРОТИ РУМУНІЇ**

(стосовно Iulius Moldovan і шістьох інших)

СПІЛЬНА ДУМКА, ЩО ВИСЛОВЛЮЄ ЧАСТКОВУ НЕЗГОДУ, СУДДІВ ТОМАССЕН І
ЛУКАЇДЕС

На мій погляд, було б прикро, якби висновок більшості в параграфах 121 і 122 можна було зрозуміти як такий, що передбачає будь-яке визнання того, що, коли представники держави нібито порушують права людини, вони можуть уникнути відповідальності, тоді як приватна особа підлягає відповідальності за оскаржувані діяння. На мою думку, такий результат порушуватиме верховенство права.

З огляду на наведені підстави, на мою думку, у даній справі мало місце порушення статті 6 § 1 Конвенції.